

การศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา
The Analytical Study of Virtues from Jataka in Buddhist Scriptures

จิราวรรณ สิงขรวัฒน์
Jirawan Singkornwat^{*}

Received: September 2, 2025 Revised: October 9, 2025

Accepted: October 16, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาประวัติ โครงสร้าง และเนื้อหาของชาดกในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาคุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาชาดก

ผลการวิจัยพบว่า ชาดกเป็นเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าย้อนถึงการบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติ มีจุดประสงค์ในการถ่ายทอดคุณธรรมผ่านพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ที่ประพฤติดังมาในแต่ละภพชาติ เพื่อสั่งสมบารมีจนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย โดยเฉพาะในคัมภีร์ชาดกที่รวมเรื่องเล่าของพระโพธิสัตว์ไว้กว่า ๕๐๐ เรื่อง ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ” ชาดกจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน โดยมีพระโพธิสัตว์เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

การศึกษาคุณธรรมจากชาดกแสดงให้เห็นถึงหลักธรรมที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญมาอย่างต่อเนื่อง คุณธรรมสำคัญจากชาดก ได้แก่ (๑) ความเมตตา (๒) ความเสียสละ (๓) ความกตัญญู (๔) ความอดทน (๕) ความสัตย์จริง (๖) ความยุติธรรม (๗) ความเพียร (๘) ความอ่อนน้อมถ่อมตน (๙) การให้อภัย (๑๐) การแบ่งปัน คุณธรรมจากชาดกเหล่านี้ถือเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจและประพฤติตนเป็นคนดีของสังคม

ในการวิเคราะห์ชาดก ๑๐ เรื่อง คือ อัมพชาดก ทูราขานชาดก สารัมภชาดก มหาโมรชาดก ปัญจาวุธชาดก จูฬเสนฐิชาดก มหาชนกชาดก อปณณกชาดก สุวรรณสามชาดก และมาตุโปสกคิณชาดก สะท้อนคุณธรรม คือ (๑) ความซื่อสัตย์สุจริต (๒) การเลือกคบเพื่อนที่ดี (๓) การเจรจาอย่างมีสติ (๔) คนดีที่ยืนหยัดในความถูกต้องยอมเป็นที่เคียดแค้น (๕) การแก้ปัญหาด้วยสติปัญญาเป็นทักษะสำคัญ (๖) สังคมจะน่าอยู่ขึ้นหากผู้คนรู้จักช่วยเหลือกันโดยไม่หวังผล (๗) การไม่ยอมแพ้และมุ่งมั่นสู้ชีวิต (๘) การรู้จักแยกแยะถูกผิด (๙) การให้อภัยจำเป็นต่อการอยู่ร่วมกัน (๑๐) การดูแลพ่อแม่ในวัยชรา สะท้อนจริยธรรมและความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง

^{*}หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Buddhism Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University. E-Mail: zhangjiahua15@gmail.com
โทรศัพท์ ๐๙๙ ๕๕๓๖๔๑๕

คำสำคัญ : คุณธรรม, นิทานชาดก, อรรถกถาชาดก, พระไตรปิฎก

Abstract

In this thesis, three objectives were purposely made: (1) to study the history, structure, and content of Jataka tales in Buddhism, (2) to study the virtues expressed in these tales, and (3) to analyze their ethical significance. The research adopts a documentary approach, drawing on the Tipitaka and Jataka Aṭṭhakathā (commentaries).

The findings showed that the Jataka tales recount the Buddha's past lives and the perfections he cultivated, serving as narratives to transmit virtues through the exemplary conduct of the Bodhisatta. In particular, the Jataka scripture, comprising over 500 stories known as “The 500 Jataka Tales,” functions as a key medium for instilling moral values and ethics in youth, presenting the Bodhisatta as a role model.

The study identifies ten central virtues consistently cultivated by the Bodhisatta: (1) loving-kindness, (2) sacrifice, (3) gratitude, (4) patience, (5) truthfulness, (6) justice, (7) perseverance, (8) humility, (9) forgiveness, and (10) generosity. These virtues serve as guidelines for personal development and for fostering responsible members of society.

An analysis of ten selected tales—Amba Jataka, Durajana Jataka, Sarambha Jataka, Mahamora Jataka, Pañcavudha Jataka, Cūḷaseṭṭhi Jataka, Mahajanaka Jataka, Apaṇṇaka Jataka, Suvaṇṇasāma Jataka, and Matuposaka Gijjha Jataka—highlights key ethical lessons: (1) honesty and integrity, (2) choosing good friends, (3) mindful negotiation, (4) respect for the righteous, (5) problem-solving through wisdom, (6) social harmony through altruism, (7) perseverance in life, (8) discernment of right and wrong, (9) forgiveness as a foundation for coexistence, and (10) filial care as the essence of ethics and humanity respectively.

Keywords: Virtue, Jataka tales, Jataka commentary, Tipitaka

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความคิด และวัฒนธรรมของประชาชนในหลายประเทศ โดยเฉพาะในประเทศไทย ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักมาอย่างยาวนาน หนึ่งในลักษณะเด่นของ

พระพุทธศาสนา คือ การสั่งสอนหลักธรรมคำสอนผ่านเรื่องเล่าที่เรียกว่า “ชาดก”^๒ ซึ่งเป็นเรื่องราวในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธรูป โดยพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ เพื่อบ่มเพาะคุณธรรม จัดเป็นบารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ และปรมัตถบารมี ๑๐^๓ เรื่องชาดกจึงมิได้เป็นเพียงนิทานธรรมดา แต่เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดหลักจริยธรรมและแนวทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม ในสังคมไทย ชาดกถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนการสอนทั้งในระบบโรงเรียน วัด และครอบครัวมาตั้งแต่อดีต บางชาดกได้รับการนำมาถ่ายทอดเป็นบทละคร นิทาน เพลง หรือการแสดงพื้นบ้านที่เข้าถึงประชาชนได้ง่าย ช่วยให้ผู้คนสามารถเข้าใจและซึมซับคุณธรรมในระดับที่เหมาะสมกับวัยและบริบทของตน อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล ความนิยมในเรื่องราวทางศาสนาหรือวรรณกรรมเชิงจริยธรรมอย่างชาดกเริ่มลดน้อยลง โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนที่หันไปให้ความสนใจกับสื่อบันเทิงที่เน้นความเร้าใจและตอบสนองความต้องการในระยะสั้นมากกว่าการเสริมสร้างคุณธรรมภายในจิตใจ ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรมและคุณธรรมจริยธรรมในระดับบุคคลและระดับสังคม

จากปัญหาดังกล่าว การศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏในชาดกจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในมิติที่มุ่งเน้นให้เห็นถึงคุณค่าของเรื่องเล่าเหล่านี้ต่อการปลูกฝังแนวคิดและทัศนคติทางศีลธรรมที่ยั่งยืน การวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกสามารถเปิดมุมมองใหม่ในการนำเนื้อหา มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงในกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมอันพึงประสงค์แก่เด็กและเยาวชน นอกจากนี้ ชาดกยังเป็นแหล่งบ่มเพาะจริยธรรมที่ไม่จำกัดอยู่เฉพาะทางศาสนา หากแต่สามารถปรับใช้ในบริบททางสังคมร่วมสมัยได้อย่างหลากหลาย เช่น การสร้างความเข้าใจในเรื่องความอดทน การให้อภัย การเคารพสิทธิของผู้อื่น และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างมีจริยธรรม

การศึกษาหลักธรรมจากชาดกเป็นอีกการศึกษาวิธีหนึ่งที่ทำให้เข้าใจง่ายเนื่องจากการเป็นการศึกษาประวัติของพระโพธิสัตว์ที่เกิดในกำเนิดต่าง ๆ ผู้วิจัยจะศึกษาชาดกจำนวน ๑๐ เรื่อง คือ (๑) อปัมณกชาดก^๔ (๒) จูฬเสนสิชาดก^๕ (๓) ปัญจาวุธชาดก^๖ (๔) ทูราขานชาดก^๗ (๕) สารัมภชาดก^๘ (๖) มหาโมรชาดก^๙ (๗) มาตุโปสกคิณชาดก^{๑๐} (๘) อัมพชาดก^{๑๑} (๙) มหาชนิกชาดก^{๑๒} (๑๐) สุวรรณ์สามชาดก^{๑๓} จากข้อมูลเกี่ยวกับชาดกดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจะนำมา

^๒ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๙๒.

^๓ ชู.จริย. (ไทย) ๓๓/๑๒๒/๗๗๖.

^๔ ชู.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๕๕.

^๕ ชู.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๔/๑๗๙.

^๖ ชู.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๒/๕๕/๔๘.

^๗ ชู.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๒/๖๔/๘๒.

^๘ ชู.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๒/๘๘/๑๘๒.

^๙ ชู.ชา.ทุก.อ. (ไทย) ๓/๑๕๙/๓๗.

^{๑๐} ชู.ชา.สตตก.อ. (ไทย) ๕/๓๙๙/๑๓๘.

^{๑๑} ชู.ชา.เตรสก.อ. (ไทย) ๖/๔๗๔/๑๔๕.

^{๑๒} ชู.ชา.มหา.อ.^๒ (ไทย) ๙/๕๓๙/๕๘.

^{๑๓} ชู.ชา.มหา.อ. (ไทย) ๕/๕๔๐/๑๒๕.

ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากชาตกนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับนิทานง่ายในการจดจำ มีความสนุกสนานแฝงด้วยคุณธรรม จะช่วยส่งเสริมในการเรียนรู้และเข้าใจชีวิตดี

ดังนั้น การวิเคราะห์คุณธรรมจากชาตกในพระพุทธศาสนา จึงไม่ใช่เพียงการศึกษาด้านศาสนาหรือวรรณกรรมเท่านั้น หากแต่เป็นการฟื้นฟูและต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่สำคัญ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างรากฐานของความเป็นมนุษย์ที่มีศีลธรรม ความรับผิดชอบ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุขในสังคมยุคใหม่ การนำคุณธรรมจากชาตกมาประยุกต์ใช้ จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการพัฒนา “คน” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาประวัติโครงสร้างและเนื้อหาของชาตกในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาคุณธรรมจากชาตกในพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อวิเคราะห์คุณธรรมจากชาตกในพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนวิธีการวิจัย ดังต่อไปนี้

- ๑.๘.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถาชาตกเล่มที่ ๑ เล่มที่ ๒ เล่มที่ ๓ เล่มที่ ๕ เล่มที่ ๖ เล่มที่ ๙ ที่ปรากฏเรื่อง อปถมนชาตก จุฬเสฏฐชาตก ปัญจวฏฏกชาตก ทุราขณชาตก สารัมภชาตก มหาโมรชาตก มาตุโปสกชาตก อัมพชาตก และมหาชนกชาตก
- ๑.๘.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๑.๘.๓ วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิในรูปแบบเชิงพรรณนาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อที่ได้ตั้งไว้
- ๑.๘.๔ สรุปผลการวิจัยและให้ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

๑. จากการศึกษประวัติโครงสร้างและเนื้อหาของชาตกในพระพุทธศาสนา พบว่า คำว่า “ชาตก”^๑ มาจากภาษาบาลี “ชาตก” ซึ่งหมายถึงเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงพฤติกรรมหรือจริยธรรมที่ได้เคยบำเพ็ญมาแล้วในอดีตชาติ ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า โดยชาตกเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดประวัติของพระโพธิสัตว์ ซึ่งเวียนว่ายตายเกิดในหลายภพชาติ ประสบทั้งเหตุการณ์ดีและร้าย แต่ยังคงมุ่งมั่นในการบำเพ็ญบารมีสืบประการอย่างต่อเนื่อง เพื่อสั่งสมบุญบารมีจนบรรลุพระโพธิญาณในชาติสุดท้าย โดยรวมแล้วมีจำนวนชาตกทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง ซึ่งใน

^๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๙๒.

สังคมไทยนิยมเรียกรวมว่า “พระเจ้า ๕๐๐ ชาต” แสดงถึงช่วงเวลาการบำเพ็ญบารมีอันยาวนานของพระโพธิสัตว์ในแต่ละภพชาติ ชาตมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือปลูกฝังจริยธรรมของเยาวชนโดยมีพระโพธิสัตว์เป็น “ต้นแบบ” เพื่อให้เยาวชนไทยได้เรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมและเกิดการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชาต โดยพระพุทธเจ้าทรงยกตัวอย่างจากเรื่องราวในอดีตชาติของบุคคลต่าง ๆ เพื่อนำมาตรัสสอนเป็นตัวอย่างในการประพฤติ โครงสร้างของชาตเป็นการเล่าเรื่องของพระพุทธเจ้าที่ไปเกี่ยวข้องกับพุทธบริษัทเป็นเรื่องปัจจุบันชาตนี้ ในส่วนต่อมาเป็นการนำเรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้าที่ยังเป็นพระโพธิสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธบริษัทในอดีตชาติ บทสรุปคือการบอกว่าบุคคลในชาตนี้เป็นใครเกี่ยวข้องกับบุคคลในอดีตชาติอย่างไร ผู้วิจัยได้เลือกชาตที่เกี่ยวกับปัญญา ความกตัญญู การพูดจาที่ไพเราะและความเพียร จำนวน ๑๐ เรื่อง ดังต่อไปนี้

(๑) อปันณกชาตก เรื่องราวของหัวหน้าพ่อค้าที่สามารถเอาชีวิตรอดจากภัยพิบัติกลางทะเลทรายได้ แสดงให้เห็นถึง ความรอบคอบและการรู้เท่าทัน เขาไม่ได้หลงเชื่อคำพูดของผู้นำกลุ่มอื่นเพียงเพราะดูน่าเชื่อถือ แต่กลับใช้เหตุผลและการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนก่อนตัดสินใจ ซึ่งสะท้อนว่า ความไม่ประมาท เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความปลอดภัยและความสำเร็จในชีวิต แก่นธรรมสำคัญของเรื่องนี้ คือ การใช้ชีวิตด้วยสติและปัญญา การฝึกตนให้มีวินัยทางจิตใจ และความไม่ประมาทในข้อมูลหรือคำแนะนำต่าง ๆ ที่ได้รับในชีวิตประจำวัน บุคคลผู้มีปัญญา ยึดมั่นในความจริง รู้จักพิจารณาอย่างรอบด้าน และไม่ประมาท ย่อมสามารถดำรงตนอยู่ในธรรมได้อย่างมั่นคง และหลีกเลี่ยงจากหนทางแห่งความพินาศ^๕

(๒) จูฬเสฏฐิชาตก เป็นชาตที่สะท้อนหลักธรรมอันลึกซึ้งเกี่ยวกับ ศรัทธาในพระรัตนตรัย รวมถึงการดำรงตนด้วย ความเพียรและปัญญา เศรษฐิน้อยผู้เป็นตัวละครเอกในเรื่อง ได้แสดงตนเป็นผู้มีศรัทธาอันมั่นคงในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งทรงเป็นที่พึ่งทางใจและแนวทางในการดำเนินชีวิต ศรัทธานั้นไม่ได้เป็นเพียงความเชื่อที่ปราศจากเหตุผล หากแต่เป็นแรงผลักดันให้เขาดำเนินชีวิตตามหลักธรรมอย่างไม่หวั่นไหว แม้ในยามไร้ผู้ตรวจสอบ แก่นสาระของเรื่องจึงเน้นที่การยึดมั่นในพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ความเพียรในการทำหน้าที่ ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป และการประพฤติดีโดยไม่ต้องมีผู้คอยควบคุม ซึ่งล้วนเป็นองค์ธรรมที่นำไปสู่ความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม^๖

(๓) ปัญจาวุธชาตก ชาตเรื่องนี้กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติหนึ่ง ซึ่งบังเกิดเป็นพระโอรสของพระเจ้าพรหมทัต แห่งกรุงพาราณสี ทรงได้รับพยากรณ์ตั้งแต่ประสูติว่า จะเป็นมหาบุรุษผู้มีความสามารถอันล้ำเลิศ โดยเฉพาะในศาสตร์แห่งการใช้อาวุธทั้งห้าประการ จึงได้รับพระนามว่า “ปัญจาวุธกุมาร” เพื่อแสดงถึงความเชี่ยวชาญทางยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน ใจความสำคัญของชาตนี้ คือการเน้นให้เห็นถึงพลังของปัญญาที่เหนือกว่าอาวุธภายนอก ความไม่หวั่นไหวต่อภัยอันไม่อาจหลีกเลี่ยง และการใช้หลักธรรมในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและจิตสำนึกของผู้อื่น

^๕ ชุ.ข.ม.อ. (ไทย) ๙/๕๘.

^๖ ชุ.ข.ม.อ. (ไทย) ๙/๑๒๙.

ชาดกนี้จึงเป็นแบบอย่างอันประเสริฐสำหรับผู้ใฝ่ในการปฏิบัติธรรมและผู้นำในสังคม ที่ต้องเผชิญกับอุปสรรคโดยไม่สูญเสียหลักคุณธรรมและจิตเมตตา^๑

(๔) ทุราชาชาดก เรื่องราวนี้สะท้อนถึงสภาพปัญหาครอบครัวของอุบาสกผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แต่ต้องเผชิญกับภริยาผู้มีความประพฤติเปลี่ยนแปลงไปตามแรงขับของกิเลส และชาดกการยึดมั่นในหลักศีลธรรม ทำให้เกิดความระส่ำระสายทางจิตใจ จนส่งผลให้เขาห่างเหินจากการเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แก่นสาระของเรื่องนี้จึงมุ่งเน้นที่การเข้าใจธรรมชาติของจิตมนุษย์ การไม่ยึดติดหรือปล่อยให้ความรู้สึกของผู้อื่นมาบั่นทอนตน และการดำรงสติสัมปชัญญะผ่านการยึดมั่นในหลักธรรมอันเป็นเครื่องนำทางสู่ความสงบและมั่นคงทางจิตใจ^๒

(๕) สารัมภชาดก ชาดกเรื่องนี้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหลักธรรมว่าด้วย “วาจาสุจริต” ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของศีล ๕ โดยเฉพาะในข้อที่สี่ อันว่าด้วยการเว้นจากการกล่าวเท็จ ส่อเสียด คำหยาบ และคำเพ้อเจ้อ เรื่องเล่ากล่าวถึงอดีตชาติของพระโพธิสัตว์เมื่อทรงบังเกิดเป็นโคชื่อ “สารัมภะ” ซึ่งอยู่ในความดูแลของพราหมณ์ ณ กรุงตักกศิลา แก่นธรรมในชาดกนี้จึงตอกย้ำถึงความสำคัญของการสำรวมวาจา ซึ่งเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นในสังคม และยังเป็นหลักปฏิบัติที่นำไปสู่การพัฒนาจิตใจอันสงบเย็นตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา^๓

(๖) มหาโมรชาดก ชาดกเรื่องนี้นำเสนอหลักธรรมว่าด้วย การฝึกจิตและการเผชิญหน้ากับกิเลส ผ่านพยานกยุงทองซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์อุบัติในชาติหนึ่ง โดยมีรูปโฉมงดงามเป็นที่ต้องตาของมนุษย์และเทพยดา แต่ด้วยจิตที่ตั้งมั่นในพรหมจรรย์ พระองค์จึงละทิ้งวิถีชีวิตทางโลก แล้วเลือกดำรงชีวิตอย่างสันโดษในป่าหิมพานต์ โดยปฏิบัติตนด้วยการสวดมนต์ เจริญสติ และรักษาศีลเป็นนิจ เพื่อป้องกันตนจากอันตรายทั้งทางกายภาพและจิตใจ สาระสำคัญของเรื่องนี้ จึงเน้นย้ำว่า ศีล สมาธิ และสติ เป็นเครื่องคุ้มครองจิตได้อย่างทรงพลัง แต่ความประมาทเพียงเล็กน้อยสามารถบั่นทอนความเพียรที่สั่งสมมานานได้อย่างง่ายดาย อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงพลังอำนาจของกิเลส ซึ่งแม้ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ หากขาดสติระลึกรู้และการพิจารณาอย่างต่อเนื่อง ก็อาจคลาดจากธรรมได้เช่นกัน ดังนั้น ผู้เฝ้ารอธรรมทั้งหลายจึงพึงหมั่นเจริญสติ ไม่ประมาทในเหตุแห่งกิเลส และระลึกถึงความละเอียดอ่อนของจิตอยู่เสมอ^๔

(๗) มาตุโปสกคิชมชาดก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุผู้มีความกตัญญูต่อมารดา โดยนำเรื่องราวจากอดีตชาติของพระองค์ในชาดกพญาแร้งมาเป็นกรณีศึกษา ชาดกเล่าถึงพญาแร้งผู้เลี้ยงดูบิดามารดาที่ชราภาพและตาบอด อาศัยอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่ง วันหนึ่งขณะพญาแร้งออกหาอาหาร ได้ถูกบ่วงพรานพันธนาการไว้ แต่แทนที่จะหวงตนเอง กลับเป็นกังวลถึงพ่อแม่ที่ไร้ผู้ดูแล เสียงคร่ำครวญของพญาแร้งได้ยินโดยบุตรของนายพราน ผู้ซึ่งหลังจากได้ทราบถึงความกตัญญูและความเมตตาของพญาแร้ง จึงปล่อยให้นกแร้งเป็นอิสระ สาระสำคัญของเรื่องนี้อยู่ที่การเน้นคุณค่าของความกตัญญูและความเมตตาต่อบิดามารดา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้ชาดกพญาแร้งในอดีตชาติของ

^๑ ชุ.ข.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๒/๔๘.

^๒ ชุ.ข.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๒/๑๘๒.

^๓ ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๒/๘๒.

^๔ ชุ.ข.ชา.ทก.อ. (ไทย) ๓/๓๗.

พระองค์เป็นตัวอย่าง เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเสียสละและความห่วงใยในครอบครัว แม้ในสถานการณ์คับขัน พญาแร้งยังคงมีความห่วงใยต่อบิดามารดาที่ไม่มีผู้ดูแลโดยไม่หวั่นตนเอง^๒

(๘) อัมพชาตก เรื่องเล่านี้นำเสนอชีวประวัติของมาณพผู้เกิดในตระกูลพราหมณ์ นักบวชผู้มีเกียรติในสังคมอินเดียโบราณ ซึ่งภายหลังจากเหตุการณ์แพร่ระบาดของโรคภายในพระราชวัง เขาได้ออกเดินทางไปศึกษาวิชาการ ณ สำนักทิศาปาโมกข์ เมืองตักกศิลา ศูนย์กลางความรู้ในยุคนั้น ก่อนออกสัจจรแสวงหาปัญญาในภูมิภาคต่าง ๆ ระหว่างการเดินทาง เขาได้พบพระโพธิสัตว์ผู้เกิดในตระกูลต่ำต้อยตามลำดับขั้นชั้น แต่มีพรสวรรค์ใน การใช้เวทมนตร์เหนือธรรมชาติ สามารถทำให้พืชผลออกนอกฤดูกาลได้ มาณพปรารถนาจะได้เรียนเวทมนตร์จึงแสดงตนเป็นศิษย์ผู้จงรักภักดี และได้รับการถ่ายทอดวิชาด้วยเงื่อนไขว่า ต้องไม่กล่าวเท็จและไม่รู้สึกละอายต่อผู้สอนสาระสำคัญของเรื่องนี้เน้นย้ำว่าความรู้หรืออำนาจพิเศษใด ๆ ย่อมไม่อาจคงอยู่ได้ หากปราศจากคุณธรรมพื้นฐาน ได้แก่ ความสัตย์จริง ความกตัญญู และความเคารพต่อผู้ให้ความรู้ อีกทั้งยังสะท้อนแนวคิดด้านศีลธรรมที่ว่า คุณค่าของบุคคลมิได้ขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคม^๒

(๙) มหาชนกชาตก เป็นวรรณกรรมเชิงคติธรรมที่แสดงให้เห็นถึง พลังแห่งความเพียรอันไม่ย่อท้อ และความมั่นคงของจิตใจ ในการยืนหยัดเพื่อความถูกต้อง พระโพธิสัตว์ในชาติที่เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก ทรงแสดงให้เห็นถึงจิตวิญญาณของผู้ไม่ยอมจำนนต่ออุปสรรค แม้จะอยู่ในสถานการณ์ที่ดูไร้ทางรอด ต้องวាយน้ำอยู่กลางมหาสมุทรถึงเจ็ดวันโดยไม่มีแวแห่งความช่วยเหลือ พระองค์ก็หาได้ยอมแพ้ไม่ ทรงตั้งมั่นอยู่ในความพยายาม ด้วยจิตแน่วแน่และไม่หวั่นไหวต่อความเหนื่อยล้า หรือสิ้นหวัง สาระสำคัญของชาตกนี้ จึงเน้นย้ำถึงความสำเร็จอันเกิดจากความเพียรอันแน่วแน่ ความตั้งมั่นในหลักธรรม ความซื่อตรงทั้งต่อใจตนและต่อสังคม และการใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มิใช่เพื่อตนเอง พระมหาชนกจึงเป็นต้นแบบแห่งนักปฏิบัติและนักปกครองผู้ทรงคุณธรรมอย่างแท้จริง^๓

(๑๐) สุวรรณสามชาตก ชาตกเรื่องสุวรรณสามชูประเด็นคุณธรรมสำคัญ ได้แก่ เมตตา ต่อสรรพสัตว์และความกตัญญู ต่อบิดามารดาอย่างสูงสุด สุวรรณสามไม่เพียงหลีกเลี่ยงการเบียดเบียนสัตว์ แม้แต่ในยามที่ถูกพระราชาทรงยิงด้วยลูกศร กลับไม่แสดงความโกรธเคืองใด ๆ แต่เปี่ยมด้วยความห่วงใยและเมตตา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้มีเมตตาย่อมได้รับความเคารพจากทั้งมนุษย์และเทวดาโดยทั่วกัน ชาตกเรื่องนี้เน้นย้ำว่า การเป็นผู้มีเมตตา กตัญญู และยึดมั่นในความจริง ย่อมนำมาซึ่งความเป็นผู้ประเสริฐ ทั้งในโลกนี้และในภพหน้า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าบุคคลที่ประพฤติดี ย่อมนำพาสังคมให้เจริญงอกงามด้วยความสงบสุขและคุณธรรม^๔

๒. จากการศึกษาคุณธรรมจากชาตกในพระพุทธศาสนา คือหลักปฏิบัติในการสร้างบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในชาตก ส่งเสริมความดีงามในจิตใจของบุคคล เพื่อพัฒนาคุณภาพทางจิตวิญญาณให้สูงขึ้น คุณธรรมดังกล่าวเป็นแนวทางในการส่งเสริมความคิดบวก คำพูดที่เหมาะสมไพเราะ และส่งเสริมให้อยู่ในกรอบของความสงบ สะอาด และบริสุทธิ์ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการพ้นจากทุกข์และนำไปสู่ความสุขแท้จริงทั้งต่อตนเองและผู้อื่น คุณธรรมสำคัญ

^๒ ขุ.ชา.สตตก.อ. (ไทย) ๕/๑๓๘.

^๓ ขุ.ชา.เตตรสก.อ. (ไทย) ๖/๑๔๕.

^๔ ขุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑๕๕.

^๕ ขุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑๗๙.

เหล่านี้ได้แก่ ความกตัญญู ความเมตตา ความกรุณา ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความเพียร การพูดจาไพเราะ การใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาในชีวิต ในชุมชน องค์กรและประเทศชาติ การมีคุณธรรมนี้ยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้สังคมดำเนินไปด้วยความสงบสุข ลดความขัดแย้ง และสร้างความสามัคคี พระพุทธศาสนาสอนให้ฝึกฝนคุณธรรมการละเว้นความชั่ว การทำแต่ความดี การทำจิตใจของตนให้หมดจดจากสิ่งเศร้าหมอง ฝึกจิตไม่ให้มีความยึดมั่นถือมั่น หลักคุณธรรมจะนำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ทางกายทางใจและการบรรลุนิพพาน

การเสริมสร้างคุณธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่จะต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ไม่เพียงแต่การท่องจำคำสอนเพียงอย่างเดียว ต้องฝึกฝนในการวิเคราะห์การพิจารณาอย่างมีปัญญาและนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตจริงอย่างต่อเนื่อง การฝึกจิตใจด้วยสมาธิและสติช่วยให้เกิดความเข้าใจในตนเองและความจริงของชีวิตอย่างถูกต้อง ลดละความโลภ โกรธ และหลง ซึ่งเป็นต้นเหตุของทุกข์ การพัฒนาคุณธรรมจากชาดกจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นอันจะนำไปสู่ความสุขแก่ตนเองและบุคคลรอบข้าง

ชาดกมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดหลักธรรมและคุณธรรมผ่านประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ บุคคล สถานที่ตัวละครต่าง ๆ เนื้อหาของชาดกมีความเรียบง่าย เข้าใจง่าย เต็มไปด้วยข้อคิดทางศีลธรรม จริยธรรม ความกตัญญู ความเมตตา ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความพากเพียรพยายาม และความอดทน เหมาะสมสำหรับการใช้เป็นสื่อในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนและประชาชนในสังคม การได้ศึกษาชาดกจึงช่วยเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจ ส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกที่ดีและความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้ ชาดกยังมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ภูมิปัญญาของคนในสมัยโบราณ จึงถือได้ว่าชาดกเป็นเครื่องมืออันทรงคุณค่าในการส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมของสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

๓. จากการวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา พบว่า หลักธรรมที่ถ่ายทอดผ่านชาดกทั้งสิ้นเป็นเรื่อง เป็นเนื้อหาที่ครอบคลุมหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา โดยชาดกแต่ละเรื่องมีข้อคิดที่แตกต่างกันไป แต่ทั้งหมดล้วนส่งเสริมคุณธรรมและการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ให้เจริญงอกงามอย่างยั่งยืน ชาดกทั้งสิบเรื่องประกอบด้วย อปินณชาดก จูฬสกุณชาดก ปัญจาวุธชาดก ทูราชาชาดก สารัมภชาดก มหาโมรชาดก มาตุโปสกคิณชาดก อัมพชาดก มหาชนกชาดก และสุวรรณสามชาดก ซึ่งสามารถจัดกลุ่มหลักธรรมตามหัวข้อสำคัญได้สี่ด้าน ได้แก่ หลักกรรม หลักปัญญา หลักความเพียร และหลักความกตัญญู ในส่วนของหลักกรรม ชาดกที่เกี่ยวข้องได้แก่ อัมพชาดก ทูราชาชาดก และสารัมภชาดก ซึ่งเน้นย้ำถึงผลของการกระทำและความรับผิดชอบในเชิงจริยธรรม โดยสอนให้เห็นกรรมดีหรือกรรมชั่วจะส่งผลต่อชีวิตในภพชาติต่าง ๆ การกระทำที่ถูกต้องและมีศีลธรรมจึงเป็นรากฐานของชีวิตที่ดี สำหรับหลักปัญญา ได้แก่ มหาโมรชาดก ปัญจาวุธชาดก และจูฬสกุณชาดก ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ปัญญาในที่นี้มิใช่เพียงความรู้เท่านั้น แต่ยังหมายถึงการรู้จักพิจารณาไตร่ตรองก่อนลงมือทำ เพื่อป้องกันความประมาทและนำไปสู่ความสำเร็จในทางธรรมและทางโลก หลักความเพียรซึ่งปรากฏในมหาชนกชาดกและอปินณชาดก เน้นการมีความพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคหรือความยากลำบากในชีวิต ความเพียรนี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการบรรลุเป้าหมายทั้งในด้านการศึกษา การทำงาน และการพัฒนาจิตใจในทางพุทธศาสนา ความพากเพียรจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้สามารถก้าวผ่านความทุกข์และอุปสรรคต่าง ๆ ได้ ส่วนหลักความกตัญญูที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดกและมาตุโปสกคิณชาดก สะท้อนถึงความสำคัญของการตอบแทนคุณบุญพาวีและการเคารพในผู้มีพระคุณ เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและสังคม นอกจากนี้ยังสอนให้เห็นว่าความกตัญญูเป็นหนทางหนึ่งสู่ความสงบและความสุขที่แท้จริงในชีวิต

บทสรุป

ชาดกเป็นเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าย้อนถึงการบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติ มีจุดประสงค์ในการถ่ายทอดคุณธรรมผ่านพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ที่ประพฤติดังามในแต่ละภพชาติ เพื่อสั่งสมบารมีจนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย ชาดกที่ได้ศึกษาทั้ง ๑๐ เรื่องนี้สะท้อนหลัก หลักกรรม การกระทำของบุคคลที่เกี่ยวข้อง การทำความดี ย่อมได้รับผลดี ทำความไม่ดีย่อมได้รับผลไม่ดี หลักปัญญา การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าการเอาตัวรอดจากอันตราย หลักความเพียรพยายามในการเอาชนะอุปสรรคที่ขวางกั้น การที่จะไปให้ถึงเป้าหมาย การที่จะมีชีวิตอยู่รอด ท้ายที่สุดนั้นคือความกตัญญูต่อบุพพการี กตัญญูต่อบุคคลที่ช่วยเหลือในยามที่ได้รับความลำบาก นอกจากนั้นยังสะท้อนคุณธรรม ความ ความเสียสละ ความกตัญญู ความอดทน ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความอ่อนน้อมถ่อมตน การให้อภัย การแบ่งปัน การเลือกคบเพื่อนที่ดี การเจรจาอย่างมีสติ ยืนหยัดในความถูกต้อง การแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา การดูแลพ่อแม่ในวัยชรา สะท้อนจริยธรรมและความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาประวัติโครงสร้างและเนื้อหาของชาดกในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า เรื่องเล่าจากชาดกในพระพุทธศาสนา เป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผ่านการบำเพ็ญบารมีในภพชาติต่าง ๆ เพื่อสั่งสมคุณธรรมก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า โดยชาดกที่นำเสนอจำนวน ๑๐ เรื่องนี้ ได้แก่ (๑) อปันณกชาดก (๒) จูฬเสฏฐิชาดก (๓) ปัญจาวุธชาดก (๔) ทุราชานชาดก (๕) สารัมภชาดก (๖) มหาโมรชาดก (๗) มาตุโปสกคิชมชาดก (๘) อัมพชาดก (๙) มหาชนกชาดก และ (๑๐) สุวรรณสามชาดก ล้วนมีลักษณะการเล่าเรื่องในรูปแบบร้อยแก้ว เข้าใจง่าย และเหมาะแก่การถ่ายทอดคุณธรรมให้แก่ประชาชนทั่วไป เนื้อหาของแต่ละชาดกแสดงความสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน โดยพระพุทธองค์ทรงนำเรื่องในอดีตชาติมาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะทรงดำรงพระชนม์ชีพ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดข้อคิดแก่ผู้ฟัง ชาดกเหล่านี้สอดแทรกด้วยหลักธรรม เช่น ความกตัญญู ความเพียร ความเสียสละ ความอดทน และปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยของ **กมล บุตรขารี และคณะ** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ชาดกตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท” ผลการวิจัยพบว่า พระโพธิสัตว์และตัวละครอื่นๆแสวงหาความรู้ พิสูจน์ความจริง พัฒนาความรู้เพื่อบรรลุนิพพาน คุณธรรมสำคัญคือ ความเมตตา กรุณา ที่แสดงถึงการช่วยเหลือผู้อื่น ความเสียสละเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น ความซื่อสัตย์ในการพูดความจริง ความอดทนต่อความลำบาก ความมุ่งมั่นและพากเพียรในการทำมาหากิน ความยุติธรรมในการตัดสิน ชาดกคือคุณค่าทางวรรณคดีและบ่อเกิดวรรณคดีสอนให้เข้าใจและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวก คุณค่าทางด้านบ่อเกิดหนังสือสุภาษิตและนิทานคติธรรมศีลธรรมผ่านนิทานสุภาษิตและคติธรรม คุณค่าทางด้านความเชื่อการกลับชาติไปเกิดที่เชื่อว่าส่งผลต่อชีวิตของบุคคลและสังคม^๒ ๕

การศึกษาคุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องราวที่แสดงถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า โดยมีจุดมุ่งหมายในการปลูกฝังคุณธรรมต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณค่า ตัวอย่างคุณธรรมสำคัญจากชาดก ได้แก่ (๑) ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เช่น ชาดกที่พระโพธิสัตว์ช่วยเหลือสัตว์และมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก (๒) ความเสียสละ การยอมสละสิ่งที่ตนรักเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น (๓) ความกตัญญู การรู้คุณและตอบแทนบุญคุณ (๔) ความอดทน อดกลั้นต่อความยากลำบากหรือคำตำหนิ (๕) ความสัตย์จริง การพูดความจริงและรักษาคำพูด (๖) ความยุติธรรม การตัดสินใจอย่างเป็นธรรม (๗) ความเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค (๘) ความอ่อนน้อมถ่อมตน การรู้จักวางตนไม่ยกตนข่มผู้อื่น (๙) การให้อภัย ไม่ผูกโกรธหรือพยาบาท (๑๐) การแบ่งปัน รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น คุณธรรมเหล่านี้จากชาดกถือเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจและประพฤติตนเป็นคนดีของสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูปลัดเฉลิม โชติโกโร (บุญเยี่ยม)** ได้วิจัยเรื่อง “วิเคราะห์หลักธรรมส่งเสริมชุมชนคุณธรรมต้นแบบ” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาชุมชนคุณธรรมต้นแบบ ๕ ประการคือ (๑) หลักศีล ๕ เป็นหลักแห่งการประพฤติเพื่อการอยู่ด้วยกันอย่างสันติภาพ (๒) สังคัตถ ๔ เป็นหลักแห่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน (๓) หลักพรหม

^๒ กมล บุตรขารี และคณะ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ชาดกตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท”, **วารสารชัยภูมิปริทรรศน์**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๗): ๑๗.

วิหาร ๔ เป็นหลักแห่งการเห็นอกเห็นใจกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลและส่งเสริมสนับสนุนกันและกัน (๔) หลักสัปปุริสธรรม ๗^๒

การวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมจากชาดกจำนวน ๑๐ เรื่อง คือ (๑) อปัณณกชาดก (๒) จูฬเสฏฐิชาดก (๓) ปัญจาวุธชาดก(๔)ทราขานชาดก(๕) สารัมภชาดก (๖) มหาโมรชาดก(๗) มาตุโปสกคิชมชาดก (๘) อัมพชาดก (๙) มหาชนกชาดก (๑๐) สุวรรณสามชาดก สงเคราะห์เข้าในหลักธรรมได้ ดังนี้ ๑. หลักธรรมเรื่องกรรม มี ๓ เรื่อง คือ (๑) เรื่องอัมพชาดก (๒) เรื่องทราขานชาดก (๓) เรื่องสารัมภชาดก ๒. หลักธรรมเรื่องปัญญา มี ๓ เรื่อง คือ (๑) เรื่องมหาโมรชาดก (๒) เรื่องปัญจาวุธชาดก (๓) เรื่องจูฬเสฏฐิชาดก ๓. หลักธรรมเรื่องความเพียร มี ๒ เรื่อง คือ (๑) เรื่องมหาชนกชาดก (๒) เรื่องอปัณณกชาดก ๔. หลักธรรมเรื่องความกตัญญู มี ๒ เรื่อง คือ (๑) เรื่องสุวรรณสามชาดก (๒) เรื่องมาตุโปสกคิชมชาดก ชาดกทั้ง ๑๐ สอดคล้องกับงานวิจัยของดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สหวิทยาการในชาดก” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ชาดกเป็นวรรณกรรมระดับโลกสอนด้วยการเล่านิทาน เดิมทีชาดกไม่มีรูปแบบมีมาก่อนพุทธกาล เหตุเกิดพระสูตรและเหตุเกิดชาดกมาจากเรื่องเดียวกันคืออัฐปัตติ หมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นเพราะต้องการสอนโดยการเล่าเรื่องอดีตโยงหาเหตุการณ์ที่เกิดในขณะเล่า ชาดกเกิดขึ้นเพื่อเตือนสติ เพื่อชี้ความสามัคคีเพื่อให้เกิดความปรองดองเพื่อประกาศจริยวัตรของพระพุทธเจ้าเพื่ออธิบายพุทธธรรมเปรียบเทียบกับเรื่องอดีตคำสอนในชาดกมีทั้งศีลธรรมและจริยธรรม การเสียสละ การพ้นทุกข์ การสอนให้ทำความดี การเกิดใหม่^๒

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. บูรณาการคุณธรรมจากชาดกเข้าสู่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการควรพิจารณานำคุณธรรมจากชาดกที่เหมาะสมกับวัยมาใช้เป็นเนื้อหาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในวิชาพระพุทธศาสนา ศีลธรรม และหน้าที่พลเมือง เพื่อปลูกฝังจริยธรรมพื้นฐานให้แก่นักเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษา

๒. จัดทำสื่อการเรียนรู้และกิจกรรมเสริมคุณธรรมที่อิงจากชาดก

ควรส่งเสริมการผลิตสื่อสร้างสรรค์ เช่น นิทานภาพ หนังสือการ์ตูน แอนิเมชัน หรือบทเรียนดิจิทัล ที่ถ่ายทอดเรื่องราวชาดกอย่างร่วมสมัย เพื่อให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงหลักคุณธรรมในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและน่าสนใจ

^๒ พระครูปลัดศิริม โขติโกโร (บุญเยี่ยม), “วิเคราะห์หลักธรรมส่งเสริมชุมชนคุณธรรมต้นแบบ”, วารสารพุทธศาสน์สังฆมรร่วมสมัย, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๕): ๑๙.

^๒ สมิทธิพล เนตรนิมิตร, “การศึกษาวิเคราะห์ชาดกในเชิงสหวิทยาการ”,วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์,ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม):๘-๙.

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดกในพระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่ควรศึกษาวิจัยอีก คือ “การศึกษาคุณธรรมจากชาดกที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนไทย”

บรรณานุกรม

กมล บุตรซารี และคณะ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ขาดตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท”. วารสารชัยภูมิปริทรรศน์. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๗): ๑๑-๒๐.

พระครูปลัดเฉลิม โชติโกโร (บุญเยี่ยม). “วิเคราะห์หลักธรรมส่งเสริมชุมชนคุณธรรมต้นแบบ”. วารสารพุทธศาสน์สังคมร่วมสมัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๕): ๑๙-๓๖.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). สมมติฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.

พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑.

สมิทธิพล เนตรนิมิต, “การศึกษาวิเคราะห์ขาดในเชิงสหวิทยาการ”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม): ๘-๙.

